

A SIÓFOKI RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM TÖRTÉNETE ÉS BERENDEZÉSE

MATYIKÓ SEBESTYÉN JÓZSEF

II. Endre 1211. évi tihanyi birtokokat összeíró oklevele említi a mai Siófok területén és a Fok folyó torkolatától délre épült *Losta* községet.¹ Megemlékezik a Lostán átvezető „Fejérvárra menő régi útról” is. Számunkra a legértékesebb adat az első templomról tesz bizonyosságot. „A Balatin mellett van Szent Péter bazilika...”² Első templomunk, tehát Szent Péter tiszteletét hirdette. Közös volt több más faluval; a törökiek is ide jártak vallásukat gyakorolni. A Szent Péter bazilika a környék legrégebbi templomai közé tartozott.³

Az 1241–42. évi tatárjárás elpusztította Lostát, elpusztulhatott a Szent Péter bazilika is, mert később nincs róla említés. A szomszédságban lévő Török (Töröki) Mindenszentek templomáról is csak 1388-ból származó adatok beszélnek.⁴

Hosszú idő után, 1488. június 17-én, Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére fölépült *Fok* (Siófok régi neve) plébániatemploma, melynek plébánosa *Sisai Albert* volt.⁵ A török hódoltságig Fok esperesi székhely volt.

Fok földesura a tihanyi apátság volt, azonban a Sió váma már a pannonhalmi apátságot illette. Hamar török megszállás alá került, s a törökök itt erődöt építettek. Ez lett balatoni vízi hadaiknak központja. A hajókikötő biztosítására a Sió foka előtt, ahol a víz a tóból kiömlik, védművet építettek. Hogy a hódoltság ideje alatt mi lett a foki templom sorsa, nem tudható. Fok Székesfehérvár visszavételével együtt került magyar kézre.⁶

Az öt vármegyére (Pilis, Fejér, Veszprém, Zala, Somogy) kiterjedő óriási Veszprémi egyházmegyének a XIV. században 431 plébániája, és több, mint 100 apátsága, prépostsága és szerzetesháza volt.⁷ Ezek közül a XVII. század közepén már csak 5 plébánia működött.⁸ Ez nem jelentette feltétlenül azt, hogy a falvak is elpusztultak templomaikkal együtt. Hiszen a török hódoltság időszaka az, amikor a dunántúli falvak, mezővárosok lakosságának nagy része protestánsná lett és az esetleg megmaradt templomot, mint evangélikus, vagy református templomot használta. Somogy megyében a pusztaság helységei száma különösen szembetűnő. A Balatontól délre eső részen a veszprémi káptalan birtokai közül 1696-ban csak Fok és Fokszabadi lakott.⁹

Településünk lakosságának a magja túlélte a hódoltságot és a török elleni felszabadító háborúk viszontagságait. Jóllehet Siófokot Buda felszabadítása – 1686 – után teljes pusztulásban találták az összeírók, két esztendő múlva földesura, a veszprémi káptalan az örökös jobbágyi terhek viselését követelte a lakosoktól. Siófok népe azonban arra hivatkozva, hogy a hódoltság korában szabad státuszban élt; igyekezett ezt a jogát megvédeni. Mindebből bizonyosnak látszik, hogy a teljes pusztulás és elnéptelenedés csak ideiglenes, sőt, nagyon rövid idejű lehetett: a lakosság elmenekült ugyan, de mihelyt a pusztító hadak elvonultak, azonnal visszatért ősei földjére és helyreállította a károkat.

Környékünk, sőt Somogy megye legelső plébániájának egyikét, 1681-ben, Balatonkilitin állítja vissza a veszprémi káptalan. Siófok a plébánia megszűnéséig, 1703-ig Balatonkilitihez tartozott. A siófokiak Balatonkilitire jártak misékre és a szentségek föl vételére. Ezt vallották eskü alatt a balatonkiliti templom visszavételének perében a beidézett siófoki tanúk. *Pintér Pál* jobbágy vallomásában elmondta: „Azon időben Fokon pápista plébános nem volt, azért kén-telenített a pápistákkal együtt Kilitire, mint legközelebb való helyiségben a szentmisére és istenszolgálatra járni... egész kuruc világig, míglen ki nem verett (t.i. a plébános) ...maga is azon templomba járt misét hallgatni, akibe most a kiliti kálvinisták járnak”.¹⁰ Vagyis Fok régi temploma a hódoltság és a felszabadító háborúk viszontagságai alatt elpusztulhatott, vagy legalább is olyan állapotba kerülhetett, hogy nem lehetett használni, sőt helyreállítani se. 1703-ban megszűnt a balatonkiliti plébánia. Egy évtized múlva a visszaállított siófoki plébániához csatolják és 1763-ig lesz plébániánk fiókegyháza.¹¹

A felszabadító háborúk befejezése után erőteljesen megindult a katolikus egyház restaurációja és ezzel párhuzamosan a protestánsok üldözése. A II. Rákóczi Ferenc-féle szabadságharc megindulása közel két évtizedre visszavetette ugyan a protestánsok vallásüldözését, de az 1711 után újult erővel fellángolt. Egymás után zárták be és foglalták le az evangélikus, református templomokat. Sokszor más faluból toborzott, több száz, botokkal felfegyverzett népséggel, a vármegyei hajdúk segítségével, nemegy-

szer közelharcot víva foglalták el a templomaikat és lelkészeiket védő hívektől az épületeiket. Ezek a harcok sokszor halálos áldozatokat is követeltek.

Vérfürdőt rendeztek Kajáron is, *Mihalik János* plébánost a „hitéért kegyetlenül megverték, hajánál fogva az ajtó küszöbéhez vonszolták, hogy hitét tagadja meg, félholtan visszahagyták olyan kegyetlenül, hogy a fejétől talpáig ép része nem maradt”.¹²

„A kenesei reformátusok is 1703-ban kegyetlenül összezevén ezerféle méltatlansággal illetvén a katolikus lelkészt, őt elűzték és a kisebbségben lévő katolikusoktól (237 katolikus volt) erőszakkal elragadták a templomukat. 1785-ben *II. József* a peres ügyet úgy oldja meg, hogy a templomot a reformátusoknak ajándékozza. A katolikusok pedig a „rozoga állapotban lévő uradalmi épület egyik szobáját kapták meg templom helyett”. A templom az „átalakítás alkalmával minden katolikus jellegéből ki lett vetkőztetve és minden ódonosság bizonyítéka le lett pusztítva”.¹³

A katolikus egyháznak már ekkor komoly vetélytársa lehetett Kilitiben a reformátusok gyülekezete, akik minden bizonnyal többségben is voltak. S valóban a reformátusok az első adandó alkalmat kihasználták, hogy kezükbe vegyék a templomot. A templomot a reformátusok lefoglalták és berendezték.

Kovács István, Kilitin született 79 éves református lakos eskü alatt vallotta: „A templom kifejezette és ami fogyatékozása volt azt megújították, hogy isteni szolgálatot tehesseken benne. Maga is a Balatonról akkor fővenyt vitt oda”.¹⁴ 1746-ban vették el a szárszói és szőládi templomokat, és üzték el lelképásztoraikat. A protestánsok vallásgyakorlata csak ott volt engedélyezve, ahol 1681 előtt *I. Lipót* uralma alá tartoztak. Siófok és környéke később szabadult fel a török járom alól, ezért nem volt biztosítva a protestáns vallásgyakorlat.¹⁵ Fok is 10 évig lelképásztor nélkül maradt, mivel középkori plébániáját csak 1713-ban tudták felállítani.

A veszprémi székeskáptalan 1693-ban népesítette be Siófokot, kis fatemplomot építve a telepeseknek a középkori templom helyén.¹⁶ Az újjáépítés fő hatóereje a vallás gyakorlásának, tehát az új, az önálló kultusz hely létesítésének igénye volt mind a katolikus, mind a protestáns magyarokban. Ennek mielőbbi kielégítésére, miként saját házaikat, sövényből és fából építették újjá templomaikat is. A szegénység és a szükség miatt plébániánk visszaállítása idejében első templomunk fából épült fel a mostani helyén.

A fatemplom (boronafalas, oratorium ligneum septum, oratorium ligneum et luto plasmatum): fatalpra gerendákból vagy vastag pallókból csapokkal összefogott falat építettek, és ezt többnyire sárral tapasztották. A tetőzete nádból készült. 1735-ben már közel volt a pusztuláshoz.¹⁷

A török hódoltság után Siófokon az első plébános *Újhelyi János* volt.¹⁸ A templomnak tornya nincs, az épület kicsiny, a berendezés meg nagyon szegényes

és kezdetleges.¹⁹ Az első anyakönyv feljegyzéseiből tudjuk, hogy 1720-ban 45 font súlyú Szűz Mária és Szent György tiszteletére szentelt kis harangot a templom melletti egyszerű, kétlábú, fából készült haranglábra helyezték el.

A fatemplom felépítése körüli időkben a veszprémi egyházmegyében 59 plébánia működött. Ezek közül csak ötről jegyezték fel, hogy szép, kőtemploma van. A többiek fából, sártömésből (8 templom) épültek, vagy pedig kőből készültek a falak, csak megrongálódott az épület. A kaposvári templom is fából készült. Őt filiánál említik, hogy templom található a faluban.²⁰

A kegyúr és a hívek adományaiból 1735. július 10-én valóra válhatott a templom alapkövetétele. Tévesek *dr. Meszlényi Antal* adatai, melyek szerint 1736-ban már felépült a „tornyos templom” és „Máriának Erzsébetnél tett látogatása tiszteletére szentelték fel”.²¹ Hadd hivatkozzam e helyütt a Veszprémi Püspöki Levéltárban végzett kutatásaimra, (Prot. Eppale I. 69–70. p.). Idézem a jegyzőkönyv ide vonatkozó szövegét: „Die 10-ma julii (Anno 1735.) Dominica utpote sexta post Pentecosten per me *Martinus Biro* sua solita solemnitate positus est primatus lapis Ecclesiae Possessionis Nostrae Capitularis Fok, in honorem Beatissime Virg. sine originalis peccati labe conceptae dicatae”. Azaz, „1735. július 10-én Pünkösöd utáni hatodik vasárnapon általam, *Bíró Márton* által a szokásos szertartással lett letéve az alapkö, a káptalanunk birtokán lévő Fokon, a szeplőtelenül fogantatott Boldogságos Szűz tiszteletére”. A továbbiakban olvashatjuk: a káptalant, mint földesurat *Zádory Mihály* nagyrépost és *Szabady János* éneklő kanonok képviselték. Veszprémből még két franciskánus: *P. Skerlecz Imre* házfőnök és *P. Ignác* is eljöttek. Az ünnepi beszédet *Borsothy Péter* mezőkomáromi plébános, kerületi esperes, a jónevű egyházi szónok tartotta. Az egész község és a környék is jelen volt az alapkövetéleli ünnepségen, *Karányi Péter* siófoki plébánossal az élen.²² Újabb bizonyíték még az *1747-es Canonica Visitatio* (A 8/6. 72. p.) adata is, mely szerint az épület két év múlva elkészült. A püspök megbízásából 1737. július 2-án (Sarlós Boldogasszony ünnepén) *Pöstényi Mihály* püspöki helynök szentelte fel.²³

A szentély és a hajó a mostani Fő-út vonalának megfelelően épült fel. A szentély a lebontott²⁴ plébánia felé nyúlott, míg a főbejárat a jelenlegi plébánia felé²⁵ nézett. A templom hossza 17, a szélessége pedig 5 öl. A három öl hosszú és két öl szélességű sekrestye az északi részben foglalt helyet. A falakat téglából rakták. A hajót és a szentélyt téglával padlózták. A templom „padlása boltozott” volt. A hajó déli oldalán három (felső részén gömbölyű, 2,50 m magas és 1,60 m széles, egyszerű rostállyal ellátott) ablak adta a világosságot. Az északi oldalra csak két ablak nyílt. Az ablakok még 1872-ben is szimplák voltak.

A hívek három, kétszárnyú ajtón keresztül juthattak a templomba. A tetőzetet (később a toronyét is) még a múlt század hetvenes éveiben is faszindely borította.²⁶ (1. kép)

A barokk stílusú templomban két oltár nyert elhelyezést. A „fő és mellékoltár magas faalkotmány”, melyet aranyoztak és festettek. A főoltárt a Szeplőtelen fogantatás (1758 óta Sárlos Boldogasszony), a mellékoltárt pedig Nepomuki Szent János tiszteletére szentelték. A szentély oltárkövét *Volkra Ottó Ker. János* veszprémi püspök 1717. szeptember 11-

én, a mellékoltárét pedig *Balogh Miklós* váci püspök konsekralta. A főoltáron hat, a mellékoltáron 4 barokk gyertyatartó volt. A keresztelődencét a mellékoltár mellé helyezték el.²⁷

A hajóban 27 fenyő- és hársfa-pad foglalt helyet. Érdekeségként megemlítjük, hogy a fatemplomból származtak és 1810-ig voltak használatban. Ekkor *Godina István* veszprémi asztalos újakat faragott.

Az orgona 1779-ben négyváltozatú volt. Feljegyzések szerint ekkor már nagyon régi és hiányos volt. Gyóntatószék nem volt. A hívek gyónásukat a sekres-

1. kép. Templom és piactér a XVIII. században
(Varga Imre szobrászművész rekonstrukciós rajza, 1993.)

tyében végezték el. Itt őrizték a szenteltvizet is. A főbejártnál szenteltvíztartó volt. Az oltárok ereklyéin kívül mást nem őriztek a templomban.

A főbejárat előtt és a mostani plébánia között lejáróút vezetett a Balaton-partra. Az út a plébánia mögött lévő háztor és a Fő téren lévő házak között is elágazott.²⁸

A templom torony nélkül épült. Még 1758-ban is a torony helyett harangláb „vile campanile” állt a templom mellett.²⁹ A torony a XVIII. század végén épült fel a főbejáró előtt, és 1903-ban, a templom lebontásakor, is megmaradt. Egy kicsit megnagyobbítva az új templom nyugati homlokzati részére került.³⁰

A kétlábú fa haranglábban még 1746-ban is csak egy harang függött. Az első anyakönyvi bejegyzés szerint 1720-ban készült és Szűz Mária és Szent György tiszteletét hirdette. A 45 font súlyú kis harang 1769-ben elromlott.³¹ *Pöstényi Mihály* (1691–1755) kanonok áldozatkészsége és a hívek adakozása révén egy 2 mázsás harangot szereztek. *Karányi Péter* plébános buzdítására annyi adomány gyűlt össze, hogy egy kisebb harangot is készíthettek. A két új harangot Mezőkomáromba vitték és az ott tartózkodó *Padányi Bíró Márton* veszprémi püspök 1747. december 19-én felszentelte őket. A nagyobbikat Szűz Mária, a kisebbiket pedig Szent Márton tiszteletére.³² Az 1758. évi esperesi látogatás jegyzőkönyve szerint is két harangja volt a templomnak. Az egyik két mázsás, a másik meg kb. 50 font súlyú.³³

1769. szeptember 14-én a templom pénztárából – az anyakönyvi feljegyzések szerint – egy 135 font súlyú harangot szereztek. Az elromlott 1720-as kis harang pótlására. Az 1779. évi vizitáció is megemléltette ezt a harangot, míg a másik, kisebb harangot csak 75 font súlyúnak mondta.³⁴

Beke Kristóf 1815-ben harmadik harangot szerzett. A földesuraságtól aratást kért a Kiliti határban a siófokiak részére, hogy terveit meg tudja valósítani. A munkából 936 Ft és 45 krajcár gyűlt össze. Ezen egy 345 font súlyú harangot öntettek Pesten. A harangért a plébános *Csepeli Dániel*, *Kálmán János* és *Soós Péter* esküdtekként ment Pestre, ahonnan 1815. április 16-án meghozták. Másnap Kilitibe vitték, ahol az ott tartózkodó megyéspüspök április 29-én felszentelte. A harangon Szent György, Szent Mihály és Szent Kristóf képe volt a következő felírással: „A Siófoki Nép Buzgóságából 1815”. Az áldozócsütörtökön először megszólaló harang tiszteletére ünnepséget rendeztek. A buzgó lelkipásztor érdekesen fejezte ki örömet: „Az isteni szolgálat után szegénységemhez képest félakó bort húzattam a torony ablakába emlékeztet okáért, és szabadon folydogált és aki akart, ivott”.³⁵

Az 1817. évi kánoni látogatás szerint már három harang függött a toronyban. Egy új 5 mázsa, a második 2 mázsa 75 font, a harmadik 1 mázsa 50 font volt.³⁶

A századforduló körül sok baj volt a harangokkal. A legnagyobb a szív ütése helyén kikopott és használhatatlanná vált. A 2 mázsás harang pedig megrepedt. Ezért, míg az új templom építkezései folytak, a templom tőkéből *Tóth Árpád* veszprémi harangöntővel, 1904 márciusában, két új harangot öntettek. Június 10-én, *Kutrováz Ernő* győri örkanonok, Veszprémben felszentelte a harangokat, a nagyobbikat Boromei Szt. Károly, a kisebbiket pedig Szt. József tiszteletére.³⁷

A két kisebb harangot az első világháború alatt elvitték és hadi célokra felhasználták. Csak 1924-ben pótolták őket. A legkisebb harangot *Torkos Pál* plébános szentelte fel. A másik 1925. március 25-i felszentelését már nem érthette meg. A két új harang *Walser Ferenc* budapesti harangöntő műve.³⁸

A kezdet szegénységét mutatja, hogy évtizedeknek kellett elmúlnia, míg a templom jövedelmi forráshoz, földhöz juthatott. Még az 1747. évi február 2-i *Canonica Visitatio* is azt mondta, hogy a templomban nem ég az öröklámpa, mivel nincs alapítvány, nincs föld és jövedelem, amivel a költségeket fedezni tudnák.

Az említett vizitáció jegyzőkönyve szerint a felszerelés is szegényes volt és a következőkből állt: 4 kazula, 3 alba, 3 öv, 2 karing, 2 velum, 3 kehelyabrosz, a 12 kehelytörlő, 1 kehely, áldoztató-kehely, 1 szentségtartó, 1 füstölő és tömjéntartó, 1 pacifikale és 3 zászló. A ruhákat a plébános kezelte és mosatta.³⁹

Horváth György plébános fáradozásai gyarapították a szegényes felszerelést a következőkkel: 2 piros kazula (a „nagyon szép” kazulákat ákosházai *Sárkány Gábor* veszprémi kanonok ajándékozta 1756-ban⁴⁰); 2 alba, 4 kehelyabrosz, 3 kehelytörlő, 33 kéztörlő, 1 ezüstkehely, 2 misekönyv, 1 evangéliumos könyv, 1 rituále és 2 csengettyű.

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a kórus 1764. évi javítására 63 Ft-ot költöttek. A restaurálási munkálatok adatai őrizték meg szövegre a templomunk első ismert gondnokának, *Bognár János*nak a nevét.

Az 1779. április 26-i *Canonica Visitatio* is felsorolta a felszerelést. Ebből megtudjuk, hogy a régi kehely ezüsből készült. Szereztek a felszereléshez azóta a szentelt olajok számára edényeket, 1 beteglátogató pixist burzával, 1 tömjéntartót, 1 gyászmisekönyvet, 1 aranyhímzésű kazulát, 1 zöld kazulát dalmatikákkal, 15 kehelytörlőt, 4 ampolnát, 1 kézmosót és 1 díszes umbellát. A kánoni látogatás templomunkban 2 fakeresztet talált. Az akkor általános, *Padányi Bíró Márton* veszprémi püspök által terjesztett Szentháromság-ájtatosság Siófokon is kedvelt volt.⁴¹ A kultusz egy nagy és egy kicsiny Szentháromság szobor jelezte. Mindkettő fából készült. A templom akkori érdekessége a körmeneteken „körülhordozható” Mária szobor volt. A szentségi Jézus előtt réz öröklámpa függött. A sekrestyében őrizték a másik réz öröklámpát. A temetkezéseken használt keresztet, két „Szent Mihály lovát” a kórus alatt helyezték el.

Az 1779. évi Canonica Visitatio említette először a templom jövedelmi forrásait, a földeket. A jegyzőkönyv szerint a templom földjei: „Belső szőlők között észak felé, Pintér Mihály mellett (6 1/2 pozsonyi mérrőre való), Kis-kút dűlő, a tanító mellett, mely Tóth Istváné volt. Északra a templom földje Erdős József mellett, dél felé pedig Nagy Ferenc mellett. A földeket a hívek munkálták”.⁴²

Az 1846. évi egyházlátogatás feljegyzései szerint a templom ingatlana 8 hold 654 négyszögöl szántó-föld. (A holdakat 1200 négyszögöllel számították.)

A földeken kívül a templom a községi rét után is kapott egy részt, amelyet minden évben újraosztás útján adták át. A Szentháromság szobrának és a temetési zászló vitelének díjából évenként 9 Ft volt a bevétel. A földek évi bére csak egy forinttal több. A káptalan bizonytalan időre a vásárok alkalmával szedni szokott helypénzt is átengedte a templom részére. Ebből 12 Ft szokott összejönni.

1817-ben 24 alapítványi mise volt a templomban. A XIX. század elején már a legnagyobb gondot a templom kicsinysege okozta. A hívek száma folyton gyarapodott. A templom kezdetben sem volt nagy és tágas. „A hívek nagy része kiszorul a templomból vasárnap és ünnepnap. A hitoktatás így eredménytelen.”⁴³ Mozgalom indult a templom bővítéséért. A hívek készséggel hozzájárultak kézierővel és iganapszámmal. A templom körül lévő „föld nagyon tág és ingadozó” volt, emiatt a „templom épülete sokszor omladozott”. Éppen ezért a század elején és később is sok gondot okozott a templom javítása.

Különösen a „sekrestye boltozata régen fenyegetett leomlással, mivel két részről igen elnyílt. Ezért 1819. október elején a boltozat leveretett és fenyő gerendák rakattak helyére... 1810-ben vontak boltozatot a szentély fölé is, oszlopokat pedig a szegleteken és a kar alatt”. A rozoga falak javítása helyett is szükség lett volna újat építeni. De erre nem volt pénz és egy évszázadnak kellett eltelnie, hogy a siófokiak vágya beteljesülhessen.

Az első templomépítkezési kísérletek, csak tervek maradtak. *Beke Kristóf* plébános úgy segített a helyzeten, hogy a régi képeket a padlásra helyezte. Ezzel gyarapodott a hely. Volt a templomnak ugyanis két képe. Az egyik a Szentháromság, a másik pedig a Boldogságos Szűz Máriát ábrázolta. A képeket „felcifrázott leányok szokták hordozni a körmenetek alkalmával, akik fizetést kaptak, valamint a vénasszony is, aki a Mária képnek gondviselője volt és magát Mária anyjának szerette neveztetni. Ez pedig Horváth Györgyné volt. Ezeket a képeket feltettem a templom padlására, mivel a templom szűk, a két kép legalább is elfoglalta 30 gyermek helyét... Ezen képek, különösen a Boldogságos Szűze nagyon össze volt romolva és mazzagokkal kötözve. A népnek nagyobb része felzendült ezért ellenem, ámbár előre megtanítottam őket és cselekedetemnek okait elejbe adtam.”⁴⁴

Az egyházi felszerelések is eléggé megrongálódtak és tönkrementek. Beke ezért a kegyúrhoz fordult segítségért. „Könyörgő levelemre a Káptalan készítettett egy misemondó ruhát, egy albát, egy superpellíciumot (karing), két zöld oltárterítőt, négy oltárvánkost, egy pulviálét (vecsernye köpeny), négy minister ruhát”. Ezenkívül „szereztem egy függőlámpát és egy ezüst pixisecskét, belül jól megaranyozva a haldoklók részére”. A helyzetre jellemző, hogy az új plébános a szegényes helyzetet saját anyagi áldozatával is próbálta enyhíteni. Ezért több felszerelési tárgyat sajátjából fizetett ki.

Beke Kristóf idejében, 1823-ban, új szószék készült, mert a régi „minden órában leszakadással fenyegetett”. „Könyörögtem több ízben a káptalannak csináltatásáért, de az lett a felelet, hogy még lehet a régiből prédikálni”. A kérdést a nép buzgóságával oldotta meg. Részaratást vállaltak, melynek jövedelméből (634 Ft) Veszprémben Vörös Dániel asztalosmesterrel megcsináltatták a szószéket. „Egészen diófából kisimítva készíttettem el a szószéket”.⁴⁵

Meg kell emlékeznünk *Horváth József* kalocsai kanonok 1837-ben kelt végrendeletéről is. A nemesen gondolkodó kanonok 1000 Ft-ot hagyott két, halála évfordulóján mondandó szentmisére és a templom öröklámpájának fenntartására. A megmaradó kamatokat pedig községünk szegényei élvezhették.⁴⁶

1863 tavaszán *Kozarics János* plébános újabb javításokat eszközölt. Érdekes felterjesztésben számolt be a munkálatok után a „fennmaradt hiányról”. „Az összedőléssel fenyegető szúvas fa oltár helyébe márvány oltár, úgyszintén a repedt tuskó forma keresztelőkút helyett, kivált ily ország s vasút mellett márvány keresztelőkút felállítása szükséges”. *Kozaricsot* is foglalkoztatta a templom megnagyobbításának kérdése. Elgondolása szerint „a templom északi falához ragasztandó nagyobbitás”... „a hívek óhaja szerint volna eszközzendő”. Különösnek tartjuk ezt az elgondolást, mert szerintünk a nehézségeket csak elodázta, nem pedig megoldotta volna. Pedig Siófok lakosságának gyarapodása mellett most már a „foki és töreki puszták megnépesítése miatt sem képes a templom, kivált télen a híveket befogadni.”⁴⁷

1868. augusztusában a „megromlott orgona helyrehozásáért a templompénztárból 350 Ft-ot fizettek.”⁴⁸

A templom siralmas helyzetét tárta fel Magyar János plébános, a kegyúr előtt 1871 tavaszán. „A téglával kirakott templom úgy tele van lyukakkal, hogy vigyázni kell, hogy el ne essenek. A nép már térdelni sem tud. A port annyira felverik, hogy a papot a beszéd és szentmise éneklésében akadályozza a por okozta köhögés”.⁴⁹

A húsvét emlékeztetésére nincs más, mint két fenyődeszkára durván festett katona. Egy széles deszkán meg a feltámadott Üdvözítő volt festve. Ezeket a mellékoltárra az Oltáriszentség közelében helyezték el. Ez a három festett deszka alkotta Siófokon a szentsírt.⁵⁰

Magyar János 1875 szeptemberében megkezdte a helyreállítás munkáját. Elsősorban a rozoga sekrestye helyett újat csináltatott. Feljegyezzük a munkában résztvett mesterembereket: Takáts János kőművesmester, Oszoszy Alajos ácsmester, Budai Sándor lakatosmester, Tolnai Gábor asztalosmester. Mint érdekességet említjük, hogy az új sekrestye tetőzetét faszindely borította. A következő évben hat új gyertyatartót kapott a főoltár és megjavították az orgonát is.

A torony 1878-ban siralmas állapotba került. Megdöbbentő színekkel így vázolta a szakértői jelentés: „A koszorúfák és alapterendek egészen elkorhadtak. Az úgynevezett őrfá, vagyis a kereszt-tartófa fönt, ahol a keresztek vasrúdja bevésve volt, egészen elkorhadt, úgy, hogy a kereszt-rúdja egészen szabadon lóg, csak a vékony, de elázott téglatorony csúcs tartja. A haranglábak tetején négy darab téglalálható, amelyek az elkorhadt koszorúfa feletti téglalalból estek le... A haranglábak szintén elévültek és elkorhadt állapotban vannak”.

Megyesy József veszprémi ácsmester szakértői jelentésében a felújítás költségeit 1500 Ft-ban jelölte meg. Árlejtés után *Kürtli János* veszprémi építőmester kapta meg a torony csúcsának és a haranglábak elkészítésének munkáját.

A régi téglatornyot lebontották. A felső párkányokat és a két alsó párkányt „külön téglákkal” beborították. A négy toronyablakba új „redőket” készítettek, amelyeket új fenyőfa tokba helyeztek el. A haranglábak tölgyfából készültek, három harang számára. A tetőszerkezetet deszkákkal és rézlemezekkel fedték be. A torony beborítására 35 négyzetöl méter rézlemez használtak fel. Az új toronysisak piramis alakú, 5,4 öl magas. A piramis alakú tető felett „egy négyakós nagyságú vörös rézgömb egész simán készítve” nyert elhelyezést, felette a kereszttel.

A főbejárathoz új faragott, vörös kő küszöb került. Az ablakok kereteit, a főbejárat ajtaját kifestették, a templomot pedig kétszer kimeszelték. A hajó padlózatát is több helyen kijavították.⁵¹

Magyar János a „szükségletek pótlására” 1882-ben ruhaneműeket szerzett be, 244,80 Ft értékben. A következőket vásárolták: 1 színes, 2 fekete miseruha, 3 cibórium köpeny, 2 alba, 2 vállkendő, 4 miniseruha, füstölő, tömjéntartó és szekrény a ruhák tartására.⁵²

Mint ahogy az évek során át tartó, majdnem folyamatos munkák csak felújítás-jellegűek voltak, semmi sem oldották meg a siófoki templom nagy kérdését; a nagyobbítás, a bővítés kérdését. Ezért aztán új templom építése állandóan foglalkoztatta mind a lelképászorokat, mind a híveket. Belátták, hogy a kérdés javításokkal nem oldható meg; gyökeres változást csak új templom építésével lehetne elérni.

Rosos István, 1884-ben plébániájának elfoglalásakor már siralmas állapotban találta a szűk és kicsi

templomot. A tapasztaltakról így írt a püspökhöz: „A templom belseje a legelhanyagoltabb állapotban van, a fő és mellékoltár magas, korhadt faalkotmány, melynek mázolósa és aranyozása teljesen kopott és porral annyira be van lepve, hogy már lemosni is lehetetlen. Maga az oltárkép kopott mázolás. A szószék lépcsőzete olyan dűledező állapotban van, hogy minden alkalommal összedüléssel fenyeget, valahányszor Isten igéjének hirdetését teljesítem; a templom padlózata kivájt téglákból áll; az orgona rongált és teljesen elhanyagolva; a kereszt-kútról és más egyházi készletekről szólni se merek: csak annyit sírva kénytelen vagyok kinyilvánítani, hogy a nagy kiterjedésű egyházmegyében nem létezik több ily elhagyott és siralmas állapotban lévő plébániatemplom, mint a siófoki.”⁵³

Rosos hiába tett kísérleteket új templom építésére. Kénytelen volt újból megkezdeni a felújítási munkálatait. A kétségbeesett helyzet azonnali megváltoztatására Rosos István megtette a lépéseket. Elődjétől, Magyar János kanonoktól, az egyházmegyei hatóságon keresztül *Markl Ignác* választott püspök, veszprémi nagyprépost 500 Ft adományát kérte „a legszükségesebb javítások” elvégzésére. Az 1876-ban elhunyt nagyprépost ugyanis még Magyar Jánosnak adta az 500 Ft-ot a templom céljaira. Az egyházi hatóság főlászlítására a válaszból megtudjuk, hogy „Siófokon nem a templom ékesítésére van égetően szükség, hanem az építésre, mert a hívek egyhatoda sem fér el. A nagyprépost a pénzt egyébként oltárképre adta.”⁵⁴ A püspök azonban Rosos felfogását helyeselte, és 1886. január 1-ig az összeg kifizetését rendelte el.

1886-ban megindult az újabb felújítás nagy munkája. Júliusban az orgonát csináltatták meg, mert „teljesen hasznavehetetlen” volt. *Végh B. Károly* budapesti orgonaépítő az összes változatok sípjait kijavította és meghangolta. A pedál-billentyűket új gépezettel szerelte fel, minden hiányt kiigazított és az elavultakat pótolta. Munkáját 200 Ft-ért végezte el.

Oszeszy Alajos siófoki ács a kórus alatti részt (37,60 négyszögméter) fenyődeszkával 58,28 Koronáért beburkolta, „a padok alatti téglapadlózatot (34,16 négyszögméter) fenyődeszkával 47,82 Koronáért ellátja, a padokat megerősítette és kiigazította minden díj nélkül.”

Ifj. Say Ferenc székesfehérvári építőmester szeptemberben a „szentélyt egészen és a padok közötti padlózatot, mely 65 négyszögmétert tesz ki összesen, kerámilapokkal 364 Ft-ért beburkolta.”⁵⁵

Runggaldier József tiroli (Pufels-Gröden) oltárépítő pedig 1886. januárjában Siófokon járt és összeállította a főoltár és a szószék lépcsőjének terveit. A munkálatokkal csak 1887-ben végzett. Úgy, hogy Rosos Sárlos Boldogasszonyt követő vasárnap, július 3-án megálldhatta a munkát. A főoltárkép mellé a „két régi szobor” került, „amelyek igen szép kivitelűek. A szó-

szék feljáróját a főoltár színével egyezően festették be." A főoltár és a szószék készítése a szállítással együtt 900 Ft-ba került.⁵⁶ Rosos eddig végzett restauráló munkája 1623,19 Ft-ot emésztett fel. A kiadásokat Markl Ignác nagyprépost 500 Ft adománya és a templom pénztára fedezte. Rosos a szentsír tűrhetetlen és a vallásos érzést is sértő állapotát is megszüntette. Terveit a főoltárt építő, már említett tiroli szobrász valósította meg. A sírbarlangba a fából kifaragott Krisztus egy méter hosszú holttestét ábrázoló szobrát helyezték el. A barlang tetején lévő keresztet pedig lándzsával és szivaccsal díszítették. Az Ol-társzentség a kereszt előtt állt és mellette két, fából faragott imádkozó angyalt helyeztek el.⁵⁷

Érdekes megemlíteni a templom vagyoni helyzetét. 1886-ban a tőke álladék: 3637,28 Ft volt. A templom földjei évenként 113,74 Ft-ot jövedelmeztek. A búcsúvásári bevétel 17 Ft, az évi perselypénz 40 Ft, a földmunkaváltság pedig 25 Ft volt. A tőke álladék évi kamatja 218,22 Ft-ot tett ki. A bevétel tehát évenként 410 Ft körül mozgott, míg a kiadás 250 Ft volt. Vagyis, ha lassan is, de képződött annyi tőke, hogy a jövőben szükséges javításokat rendre el tudják végeztetni. Nem is kellett sokáig várni, mert a „roskadó állapotban lévő” mellékoltár helyett, 1889-ben, teljesen újat kellett készíttetni, valószínűleg a főoltárt építő Runggaldier tervei szerint. Mivel a mellékoltár rendbetétele után megfelelő mennyiségű pénz maradt hátra, a főoltár két régi szobra helyett is újakat rendeltek. Az összes költség a szállításokkal együtt 321 Ft volt.

Ezek a belső felújítási, újjáépítési munkálatok tűrhető helyzetet teremtettek a templomban. Az épület azonban továbbra is állandó gondokat okozott. 1890-ben „a templom ablakfái annyira elkorhadtak, hogy a most már nagy nehézséggel beillesztett üvegablakok kissé erősebb szél támadásainak ellenállni nem képesek. Az eső, homok, por az ablakfák korhadtsága folytán oly nagy mértékben behatolnak, hogy az újonnan készült oltárokat és orgonát erősen rongálják. A sekrestye boltívei nagy mértékben repedeztek.”

Rosos jelentésén a kegyúri vizsgálat enyhíteni próbált. A templom ablakfáit, a hajó és a torony falainak gyökeres kijavítását egy évre elhagyhatónak vélték. Ekkor lesz szükséges – mondták – a templomot „fazzindely tetőzettel újra burkolni.”

A sekrestye lehetőleg a legkétségbeejtőbb helyzetben. „A boltozat – a kegyúri vizsgálat szerint is – nagyon meg van repedve, boltozata ezért mulhatatlanul kiékelendő, fala kívül-belül kijavítandó, az avult és rozzant ajtaja helyett pedig újat kell csináltatni.” A káptalan elvégeztette a szükséges munkát. A „rossz ablak tokjait és salugáterjeit” újakkal cserélték ki. A templomot, a sekrestyét és a tornyot kívül és belül kimeszelték, a tetőzet rossz zsindeyeit pedig kicserélték. Az ablaktokokat és ráákat *Tolnai Gábor* asztalos vörösfenyőből készítette. A templomot új kerítéssel is körülvették.

A kórus boltozata, 1896-ban, megrepedezve lehámlott. Rosos három éven át kérte a kegyurat a szükséges javítások elvégzésére. Előzőleg meg egy szélvihar „a templom tornyának réztetőzetét annyira megrongálta, hogy a déli oldalon egy jó nagy rész fölszakadt.” A károkat azonnal kijavították.⁵⁸

A balatoni fürdőélet megindulásával Siófok lakossága rohamosan gyarapodott. Idegenek ezrei fordultak meg Siófokon.⁵⁹ A templom már a múltban sem tudta kielégíteni a lelki élet igényeit. Nemhogy most, az egyre inkább fokozódó idegenforgalom idején. De hiábavaló volt a plébánosok igyekezete. Itt csak az tudott volna segíteni, ha építenek egy új, a kor igényeinek megfelelő templomot.

A több, mint évszázados kívánság őszinte megnyilvánulását látjuk feltárulni a község 1895. június 10-én a káptalanhoz küldött felterjesztésében. *Sallay György* jegyző és *Antal József* bíró a község lakosságának aláírásával fordult a Káptalanhoz kérve, hogy építsenek új templomot. A felterjesztés drámaian írta le a helyzetet. Négy-ötszáz hívő sem fér el a templomban. Siófokon pedig 1200 adózó és 350 iskolás gyermek lakik. A fürdőzők évről évre emelkedő nagy számát nem is említjük. Az iskolások a szentélyben és a sekrestyében zsúfolódnak össze. A botrányos helyzetet tovább tűrni és halogatni nem lehet – írták a felterjesztésben.

A község nagy megmozdulására a káptalan azonnal utasította az inspektort, hogy készíttesse el egy új templom terveit. Sajnos, éveknek kellett az építkezések megkezdéséig eltelnie. 1898 tavaszán a buzgó plébános kesergő hangon írta a püspöknek: „Miótán még a reményről is lemondtam, hogy a mostani kicsiny templom helyett, melyben a plébánia híveinek egy harmada sem fér el, új templom építtessék.” Ezért kehely, baldachin és vörösselyem zászló vételeire kért engedélyt és *Szalay Gyula* székesfehérvári orgonaépítővel rendbehozatta az újból elromlott orgonát. 1902-ben pedig felállították templomunkban Szent Antal szobrát.

Rosos lelkes tevékenysége azonban nem hagyta kialudni az új templom építésének pislogó reménysugarát. 1902-ben újra kérvényt küldött a kegyúrhoz. A káptalan február 1-i ülésén végre elfogadta az új siófoki templom építésének kérését és mindjárt 450.000 darab téglát „készségesen, ingyen adományozott a téglaegető telepről.” A meghordás azonban a hívek köteleessége volt.⁶⁰

Az évszázados kívánságot, szinte az egész község vágyát, végül is 1903-ban teljesítették. A káptalan március 21-i ülésén elhatározta, hogy „a siófoki anyagyházban a jelen év folyamán új templomot építtet; az építés munkájával a bemutatott és elfogadott terv és szerződés szerint *Csomány Kálmán* veszprémi építőmester bízott meg.” A határozatot *Fejérvári József* kanonok (1834–1911) hajtotta végre. Száznegyvenezer Koronás ajándékával szinte egymaga vállalta az

építés költségeit. „A nagyoösszegű adomány nyújtója jóságát teljesen a névtelenség és ismeretlenség homályába burkolózva gyakorolta” – mondta róla *Huchthausen Lajos*.⁶¹

A község munkaváltság címén 10.000 Koronát fizetett. A nép az előjáráságtól megajánlott összeget még Rosos plébános idejében elvileg elfogadta. Ezt Csomay építómester jelenlétében 1903. február 22-én újra megszavazta. A megegyezés szerint két részletben, 1903. szeptember és 1904. márciusi kifizetéssel.

A káptalani határozattal egyidőben az egyházmegyei hatóság megengedte, „hogy az új plébániatemplom építési ideje alatt a szentmiseáldozatot hétköznapokon az iskolában, vásár- és ünnepnap kedvező idő esetén a szabad ég alatt, kedvezőtlen időben pedig szintén az iskolában mutassák be.”⁶²

Húsvétvasárnapra, április 19-re tervezték az alapköszentelést. A rossz idő miatt azonban az ünnepséget fehérvasárnap tartották meg. „A régi kis katolikus templomot a torony kivételével teljesen lebontották. Én vagyok az egyetlen élő tanú, aki még jártam gyerekként a kis barokk templomban. A jelenlegi alapkövetételekor 12 éves voltam, mint iskolás vettem részt azon a nagy ünnepen. Egy nagy árkusról olvasták fel az akkori előjárók neveit, köztük *Torkos Pál* plébános és *Antal József* bíró, valamint a többi előjáró neveit. Ezt egy tokba helyezték, majd lepecsételték és márványlappal borították le...” – mesélte *Tólinger Sándorné*.⁶³ Ez alkalommal a veszprémi káptalan, mint kegyuraság a Fogas-vendéglőben fényes bankettet rendeztetett s ugyanekkor az ünneplő közönség a nevezett káptalant, mint jótékony kegyurat süröngnyel üdvözölte.⁶⁴

A kibővített templom-téren április 19-től a következő év július hónapjáig folyt az építkezés. A közmunkából derekasan kivette részét Siófok akkori polgársága is.⁶⁵

Az új templom méretei: hosszúsága 29 m, szélessége 10 m. A főbejáró a Fő utcáról nyílik, a szentély észak felé, a vasút közvetlen környékéig nyúlik. A latin kereszt alapzatú épület neoromán stílus és konstrukció részleteiben a veszprémi Szent László templomhoz hasonló. Megjegyezzük, hogy azt is Csomay tervezte és építette *Fejérvári József* kanonok adományából.⁶⁶

A szentélyben 5, a hajóban 12, a homlokzaton pedig 5 színes ablak ontja a világosságot. A templom titulusa a Sárlos Boldogasszony, akit színes ablakkép (a főoltár felett) mutat be. A ruszicai márványból készült főoltár *Hudecz* budapesti kőfaragó műve. Az evangélium-oldali kereszthajóban az egyetlen mellékoltár áll; a szentlecke-oldalon pedig a szűk sekrestye nyert elhelyezést. A hajó evangélium-oldalán a diadalívnél áll az egyszerű, termésköböl faragott szószék, a diadalív másik oldalán pedig a fából faragott keresztelőkút. Mögötte a hatalmas színes festmény *Leszkovszky György* festőművész alkotá-

sa, mely Jézus megkeresztelését ábrázolja a Jordán vizében.⁶⁷ A padok fenyőfából készültek, a padozatot cementlapokkal borították. A donga boltozatot, az oszlopokat, a templom egész belső falát pedig dekoratív festés tette hangulatossá.

Július 2-án délután a község apraja-nagyja ünnepi díszbe öltözött, hogy a nemsokára megérkező báró *Hornig Károly* veszprémi püspök, később bíboros, iránt való ragaszkodásának ily módon is kifejezést adjon.

A püspök, kinek kíséretében voltak: *dr. Palotay Ferenc* pápai prelátus, *Jánosi Gusztáv* c. püspök, *Kránitz Kálmán*, *dr. Rada István*, *Péller Pál*, *Káuzli Dezső* kanonokok, *dr. Simon György* püspöki titkár, *dr. Lukcsics József* püspöki könyvtáros és *Strausz Antal* succentor, Balatonfüreden át hajón érkezett Siófokra. A magas vendég fogadására megjelent a hajóállomáson Siófok község előjárósága *Sallay Jenő* jegyző vezetésével, aki Hornig Károlyt szép beszéddel üdvözölte. Felköszöntőt mondottak ezenkívül *dr. Ángyán* és *dr. Thanhoffer* egyetemi tanárok is.⁶⁸

A főpásztor szívélyes válasza után a menet hangzúgás között a plébániára vonult, ahol az enyingi és ságvári esperesi kerület papsága fogadta. Ezután következtek a tisztelgések, melyek végeztével Hornig az újonnan épült templomot tekintette meg.⁶⁹

Másnap reggel nyolckor vette kezdetét a szentelés, mely után Hornig fényes segédlettel csendes-misést mondott, ennek végeztével *Strausz Antal* veszprémi succentor mondta el tartalmas és mindenkit elragadó alkalmi beszédét.⁷⁰ A beszéd vezérgondolata „Elválasztottam és megszenteltem e helyet, hogy ott legyen az én nevem mindörökké” (Krón. I. 7, 10.) volt.⁷¹ A szentbeszéd után báró *Hornig Károly* megyéspüspök mintegy 800 bérmálkozót – a szabadiak is Siófokra jöttek – bérmált.

A községnek már az elmúlt év szeptember 31-én és a templomszentelés előtt, szeptember 31-én két részletben törlesztenie kellett volna az építésből ráháruló szekeres- és kézi munkát megváltó tízezer Koronát. A páronként 10 korona és az adókulcs alapján kivetett összeg nehezen folyt be. A kivetést a villatualajdonosok meg is fellebezték. A Veszprém megyei Közigazgatási Bizottság elutasító döntése után a Vallás és Közoktatásügyi miniszter elutasító határozata volt szükséges a kérdés megoldására. A megszorult egyházközség kölcsön felvételére gondolt, hogy a hiányzó összegeket ki tudja fizetni és az esetleges pert elkerülhesse. A nehézségek megoldásához *Pintér Ferenc* áldozata jött segítségre. Sajátjából, kölcsönként az összeget felajánlotta az egyházközségnek. A megegyezés szerint az egyházközség még kamatot sem volt köteles fizetni.⁷²

1904. szeptember 8-án az egyházközség az Egyházmegyei Alapítványtól 2500 Korona kölcsönt vett fel, *Pintér Ferenc* kölcsönének teljes kifizetésére. Ennek a kölcsönnek teljes letörlesztése sok gondot okozott, mert még 1909-ben is azt kérték a püspöktől,

hogy a templomnak 5119,03 Ft-ot kitevő tőkéből törleszthessék.⁷³

A régi templom belső felszerelésének sorsa ismeretlen. Az új templom részére ezek a tárgyak az elavultság, és a stílusuk miatt sem voltak alkalmasak.⁷⁴ Természetes, hogy a templom berendezéséhez még hosszú idő alkotó tevékenységére volt szükség.

Még 1904. év őszén hat márvány szenteltvíztartó készült a templom pénzéből. A régi orgonát *Róny* orgonakészítő kijavította. 1906. nyarán, a templomtérten megcsinálták az utat. Ekkor készültek el a templom betonlépcsői, 264 Korona költséggel. 1907-ben a torony lépcsőit csinálták meg a „veszélyes lajtorja” helyett. Március 30-án az egyházközség a régi orgonát eladta a nagyhidegkútiaknak. A Káptalan az eladás hírére azonnal jelzi, hogy „az új orgonát a hitközség tartozik megfizetni, mert a kegyúr felépítette az új templomot és megbízta a hitközséget, hogy új orgonáról gondoskodjék. A káptalan nem avatkozik az ügybe. Aki megrendelte, az a felelős.” Az orgonavétel ügyét *Rosos István* kanonok, *Siófok* népszerű plébánosa oldotta meg. Kifizette a két manuálos, *Angster* cégtől vásárolt orgonát. 1910-ben órát kapott a torony, 440 Koronás költséggel. 1911-ben több felszerelési tárgyat szereznek be. 1914. október 18-án *Zárjeczky Viktor* balatonszabadi esperes plébános felszentelte az új orgonát.⁷⁵ A templom-tér parkosítása, már az első világháború után, *Biczi Gyula* adminisztrátor érdeme. A vaskerítés *Antal József* áldozatkésztségét hirdeti.

A templomot felépítették, de a berendezés elmaradt. Siófok egykor népszerű plébánosára *Wohlmuth Imrére* maradt a sok fáradságot és izlést megkívánó munka. Az agilis plébános teljes egészében megoldotta a berendezés feladatát.⁷⁶

A szentélyben lényeges átalakítások történnék. A sötétséget új ablakok nyitásával megszüntették. A főoltárt három lépcsővel felemelték. Most már szépen érvényesült a nap, vagy reflektor fényében a márvány oltár. Az előcsarnokban is két új ablakot vágtak, hogy a világítás tökéletesebb legyen. A hajóban két új márvány mellékoltárt is állítottak. A régit megszüntették és a helyiségét raktárnak használták fel. A két márványoltár tervezője és készítője *ifj. Havranek Antal* (1865–1917) székesfehérvári szobrász volt. Az evangélium-oldali mellékoltáron Jézus Szíve, a másik, vele szemben lévön pedig Szent Antal márványszobrát helyezték el; mindkettő *Krasznay Lajos* (1884–1965) szobrászművész alkotása.⁷⁷ Ő tervezte egyébként és faragta a többszínű márvány áldozató korlátot is. A stílusos és praktikus gyóntatószéket diófából *Kepli Ferenc* helybeli műbútorasztalos készítette és a sekrestyével szemben helyezték el.⁷⁸ A beuroni stációképek *Büky Béla* (1889–1988) festőművész alkotásai.⁷⁸

A legtökéletesebb és legértékesebb művészi munkát *Leszkovszky György* (1891–1968) főiskolai tanár,

festőművész végezte a templom kifestésével. A művésznek ez volt a harmadik templomfestése az egyházmegyében.⁸⁰ Az egykorú kritika megállapítása szerint a siófoki sikerült a legjobban. A dekoratív részek szépen hangsúlyozzák a román stílus szépségeit, a színek kellemes összhangja meg a templom áhitatos hangulatát emeli. (2. kép)

A szentélyben az Oltáriszentség szimbólumai és Krisztus-monogramok láthatók. A kereszthajóba a sarkalatos erények freskói, a keresztáldozat és az Oltáriszentség kegyelmet osztó képei kerültek. A legnagyobb hatást a diadalív freskói keltették. A középen *Patrona Hungariae* trónol és fogadja a magyar szentek: Szt. István, Szt. Imre, Szt. László, Boldog Gizella, Szt. Margit és Szt. Erzsébet hódolatát. A hajóban az angyalok kilenc kara nyert megörökítést. A mellék kijárához pedig a béke szimbolikus képe került.⁸¹ A templom üvegfestményei (1. Zakariás, 2. Mária látogatása Erzsébetnél, 3. Szt. József) *Róth Miksa* műhelyében készültek.

A lelkipásztort a templomépítésben hívei páratlan lelkesedéssel és áldozatkészséggel segítették; még a legszegényebbek is buzgón adakoztak.⁸² Egyidejűleg a templom sok és nagyértékű edény- és ruha

2. kép. A siófoki templom 1938-ban

felszerelést is kapott. Nem maradhat említetlen a „világító toronyóra” *Kotschy Ferenc* gyógyszerész ajánléka sem.⁸³

Az átalakított, berendezett és művészien kifestett templomot 1938. július 31-én, fényes ünnepség keretében *dr. Simon György* veszprémi prelátnak szentelte fel.⁸⁴ *Szabó Sándor Elek* sümegi esperes plébános mondott szentbeszédet. *Balogh Szend-*

rő kántortanító vezényletével pedig az énekkar az ünnep fényéhez méltó teljesítményt nyújtott.

1944. december 3-án 1/2 1-kor Kilitiből belőtték a templomot, akkor állt meg a toronyóra és azt mondták, hogy akkor kezdődött meg Siófokon a háború. A templom belül nem sérült meg, kivéve egy alkalommal, amikor egy részeg orosz katona bement és ott elkezdett lövöldözni. A károkat egy év múlva helyre is hozták. (3. kép)

3. kép. A jelenlegi templom, (1993)
(Varga Imre szobrászművész rajza.)

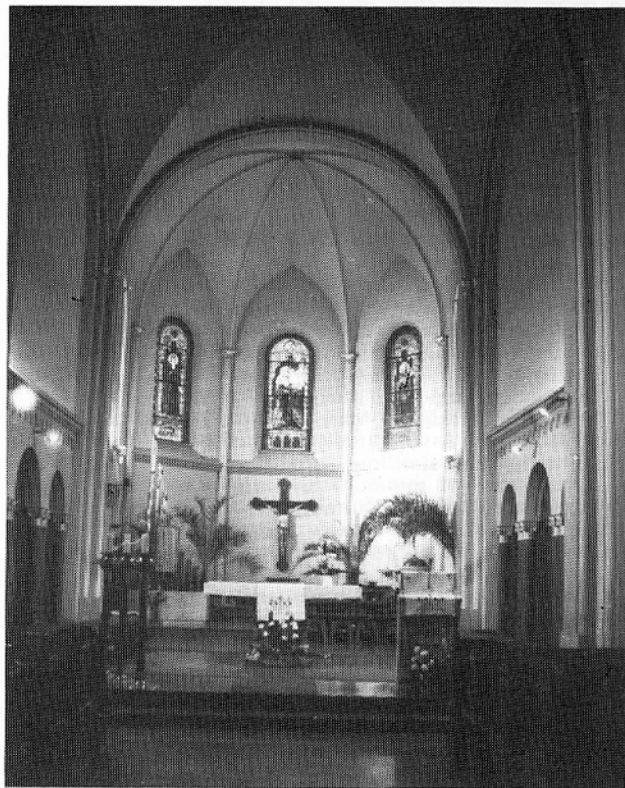
Több, mint száz éven át szolgált a plébánia épülete a plébánosok lakóházául, ismételten és ismételten javítgatva, modernizálva, villannyal, vízvezetékekkel ellátva, míg 1978-ban a szerencsés körülmények között megmaradt ingatlanok eladása után módjában állt az egyházközségnek egy minden igényt kielégítő modern lakóházat építtetni a plébános számára.

Siófok templomának szentélyét a II. Vatikáni Zsinat rendelkezései alapján, 1980-ban *Osztie György* tervei szerint alakították át. A pasztoforium *Madarassy István* ötvösművész munkája. A főoltár mögött látható egy XVII. századi tiroli mester alkotása, a fejét jobbra hajtó, szakállas, töviskoronás Krisztus.⁸⁵ (4. kép)

A város jelenlegi plébánosa *Wirth János* somogyi főesperes, aki püspöke megbízásából egyben kanclár (irodaigazgató) és püspöki helynök is Veszprémben. Kevés idő elteltével, Siófokra kerülése után, templomot építtetett Törekiben.⁸⁶

A templomban található az egész Balaton vidék legnagyobb orgonája. A három manuális, harminchat giszteres hangszert *Fábián Sándor* kántor tervei szerint *Paulus Frigyes* orgonaépítő mester építette.⁸⁷

A templom környékének nagyarányú rendezésével napjainkban sikerül az építményt végre megfelelő környezethez juttatni. A területrendezés méltó helyre, városunk tényleges központjába helyezi az ősi templomhelyen épített, oly sokszor felújított, újjáépített, átépített templomot.

4. kép. A plébánia-templom oltára
(Helényi Béla felvétele, 1993.)

JEGYZETEK

- 1 *Erdélyi László*: A tihanyi apátság története, I. Az apátság önállósága. 1055–1701. Budapest, 1908. 347. Az 1211. évi birtokösszeírás határjárása szerint „Szent Anyos egyházaé az a falu is, amelyet Törk-nek nevezgetnek, s ezt ily határokkal erősítették meg: a Balatin mellett Szent Péter (lostai) bazilikájánál van nyugat felől egy földből való határjel. Innét (a határ) délre tart a Törk-be vezető úton, s ott van a határjel, amelyet határároknak neveznek.” A lényeg az, hogy a XI–XIV. századi források a mai Siófok területén a Fok, vagy másképpen Sió mentén öt települést tartanak számon: Holóvogy, Losta, Töreki, Kiliti, Fok. Vö.: *Matyikó Sebestyén József*: Siófok helynevei. = Siófok. Várostarténeti tanulmányok. Szerk. *Kanyar József*. 1989. 895-897.
- 2 *Molnár István* kanonok (Tüskevár, sz. 1906.) szíves le-
vélbeli közlése. Veszprém, 1978. augusztus 25.
„Az oklevél eredetije *Csekő Ferenc*-nél, Monoszló. Fényképe és másolata: *Csekő Árpád* pápai áll. liceum és a fejevéri káptalan Török nevű falujának Mindszent-egyháza volt.”
- 3 Uo. 2.
- 4 *Fejér Georgius*: Codex diplomaticus. Budae, IX/2. 717.
„Az 1388 táján készült hamis összeírásnak elfogadható adata, hogy a tihanyi apátság és a fejevéri káptalan Török nevű falujának Mindszent-egyháza volt.”
- 5 Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis. (A veszprémi püspökség római oklevéltára. Budapestini, 1902. III. 310.
- 6 *Pfeiffer János*: Veszprémi schematismus. (Kézirat.) Veszprém, 1975. 254.
- 7 *Pehm József*: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora. Zalaegerszeg, 1934. 102.
- 8 Uo. 7., 110.
- 9 *Pákay Zsolt*: Veszprém vármegye története a török hódoltság korában a rovásadó összeírás alapján (1531–1696). Veszprém-vármegyei Füzetek, 7. Veszprém, 1942. 33.
- 10 Somogy Megye Levéltára. Protocollum, 10., 1030 és 1036.
- 11 Uo. 6., 255.
- 12 Veszprémi Püspöki Levéltár. Protocollum Episcopatus Veszprimiensis 1748–1749. IV. 226 és 227. – Vö. Bíró Márton Enchiridion-jával 95.
- 13 *Csontos Károly*: Kenese község és a kenesei plébánia története. Veszprém, 1899. 59-61.
- 14 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta negotium religionis cum acatholicis concernentia Cottus Simighiensis. Fasc. I. 1721–1770.
- 15 Uo. 10.
- 16 A veszprémi egyházmegye papságának névtára. Veszprém, 1975. 214-215.
- 17 *Körmendy József*: Fa- és sövénytemplomok a Veszprémi Egyházmegye területén a XVIII. században. = Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. Veszprém, 10. köt. 1971. 62.

- 18 Pfeiffer János: A Veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950) püspökei, kanonokjai, papjai. München, 1987. 1052.
- 19 Veszprémi Püspöki Levéltár. Conscriptio Proventuum Parochialium Cottus Wesprimiensis. A, 1739. Fasciculus I.
- 20 Pehm József: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora. id. m. 110.
- 21 Meszlényi Antal: Gróf Zichy Domonkos veszprémi püspök (1842–1849) egyházlátogatásai 1845–46-ban. Veszprém, 1941. 36.
- 22 Veszprémi Püspöki Levéltár. Protocollum Episcopatus Wesprimiensis I. 69-70.
- 23 Veszprémi Püspöki Levéltár. Visitatio Canonica Districtus Wesprimiensis A. 1747. A 8/6. 72. 1990-ben a Siófoki Városvédő- és Szépitő Egyesület márványtáblát helyeztetett el a templom főbejárata mellé, amely 1736-ra teszi a templom építését, ami rossz! Fel kell hívnom az illetékesek figyelmét arra, hogy a helytörténeti kutatás folyamán nem elégedhetünk meg egyetlen forrással, amely ráadásul 1855-ben íródott (Uradalmi épületek Inventariuma, 1855. P. M. 28.), hanem vissza kell mennünk a lehető legrégibb forrásokig és körültekintően kell kutatni, a meglévő legkorábbi dokumentumokig. Az általam idézett 1747-es *Canonica Visitatio* (a 8/6. 72. p.) elsődleges és megfellebbezhetetlen forrás.
- 24 A régi plébániát 1976-ban bontották le, a helyén jelenleg park van. Az új plébánia 1978-ban épült.
- 25 Az új, jelenlegi plébánia 1978-ban készült el dr. L. Szabó Tünde Ybl-díjas építész tervei szerint.
- 26 Tólinger Sándorné (Siófok, sz. 1889). Hangfelvétel: 1987. március 7. Kálmán Imre Múzeum, Adattár: 130-91-7.
- 27 Horváth György (1754–1759) feljegyzései 1756-ból a siófoki keresztelési anyakönyvben. Molnár István kanonok (Tuskevár, sz. 1906) szíves közlése. Veszprém, 1978. augusztus 7.
- 28 Kőszegi Ferenc (Siófok, sz. 1901.). Hangfelvétel: 1977. március 7. Kálmán Imre Múzeum, Adattár: 3-88-17.
- 29 Veszprémi Püspöki Levéltár, Generalis Visitatio Districtus Palotensis per Stephanum Giczey parochum et V.A.D. Palotensem. A 1758. „Loco turris vile quoddam campanile visitur et illud lignum.” „A torony helyén egy elég rossz állapotban lévő fából készült harangláb van.”
- 30 id. Matyikó József (Siófok, sz. 1891.) szíves közlése. Siófok, 1967. augusztus 25.
- 31 Uo. 27.
- 32 Uo. 31.
- 33 Uo. 32.
- 34 Uo. 33.
- 35 Horváth József püspöki könyvtáros (Szentgál, sz. 1909.) szíves levélbéli közlése. Vörösberény, 1985. május 20.
- 36 Horváth József püspöki könyvtáros (Szentgál, sz. 1909.) szíves közlése Beke Kristóf (1814–1828.) siófoki plébános működéséről. Vörösberény, 1985. augusztus 17.
- 37 Uo. 30.
- 38 Uo. 37.
- 39 Veszprémi Püspöki Levéltár, Visitatio Canonica Districtus Wesprimiensis. A. 1747.
- 40 Plébániai Levéltár Siófok. Horváth György (1719–1795.) siófoki plébános (1754–1759) feljegyzései 1756-ból, a Kereszteltek 1725–1825 anyakönyvben.
- 41 Báró Hornig Károly: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök naplója. Veszprém, 1903. 353-355. Bíró Márton püspök (1745–62) az egyházmegye vezetésének átvétele után hamarosan elrendelte kedves áhitátának, a Szentháromság imáadásának terjesztését és a vele kapcsolatos Szentháromság-társulatok megalakítását. Lásd még Pehm József: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora. id. m. 137-158.
- 42 Matyikó Sebestyén József: Siófok helynevei. = Siófok. Város történeti tanulmányok. id. m. 907. Lásd még Veszprémi Püspöki Levéltár. A Veszprémi Káptalan Magánlevéltára. Térképtár. C/3. Mappa Vianarum in Sió Fok az 1827. évben.
- 43 Veszprémi Püspöki Levéltár. Visitatio Canonica. A. 1817. júl. 17.
- 44 Horváth József püspöki könyvtáros (Szentgál, sz. 1909.) szíves levélbéli közlése. Vörösberény, 1985. április 19.
- 45 Uo. 44.
- 46 Veszprémi Püspöki Levéltár. Protocollum Off. Dioec. Wespzr. 1837. Num. 271.
- 47 Veszprémi Püspöki Levéltár. Molnár István kanonok hagyatéka. Siófok doboz.
- 48 Veszprémi Káptalan Magánlevéltára. 1868/VIII.
- 49 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta parochialia 220/1871. sz. 50 Uo. 26.
- 51 Veszprémi Püspöki Levéltár. Molnár István kanonok hagyatéka. Siófok doboz.
- 52 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta parochialia 789/1882. sz.
- 53 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta parochialia 761/1885. sz.
- 54 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta parochialia 1409–1410/1885. sz.
- 55 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta parochialia 880/1886. sz.
- 56 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta parochialia 1835/1886. sz.
- 57 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta parochialia 794/1886. sz. 58 Uo. 51.
- 59 Lukács Károly: Siófok fürdő fejlődése (1863–1945.) Siófok, 1982. 33. – Az állandó, legalább egy hétig időző vendégek száma 1880-ban: 202, 1882-ben: 307, 1886-ban: 351, 1890-ben: 1056, 1892-ben: 1306, 1893-ban: 1483, 1895-ben: 2048, 1911-ben: 12116 fő.
- 60 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta parochialia 814/1902. sz.
- 61 Huchthausen Lajos kanonok (Nagykanizsa, sz. 1900.) 1935–1972-ig balatonkiliti plébános szíves közlése. 1991. május 26.
- 62 Veszprémi Püspöki Levéltár. Acta parochialia 970/1903. sz. 63 Uo. 26.
- 64 Siófok haladása. = Veszprémi Hirlap. 1903. május 3. 4.
- 65 „Amikor a templomot építették a földanyagot onnan hordták, ahol most a kenyérgyár van. Az mellett volt egy mély gödör és mindig emlegették, hogy onnan hordták a templomhoz az anyagot, ami földanyag köllött.” Ángyán József (Siófok, sz. 1922.) Siófok, 1992. november 27. szíves közlése.
- 66 Strausz Antal: A veszprémi Szent László templom története. Veszprém, 1902. A szerző utolsó soraiban azt írja: „Az alapító nevét e sorok között elhallgatnám ...”
- 67 Az 1980-as restauráláskor a festmény megsemmisült.
- 68 Dr. Ángyán Béla és dr. Thanhoffer Lajos villatulajdonosok voltak Siófokon. Mindketten tevékenyen részt vettek Siófok fellendítésében. Dr. Thanhoffer Lajos orvosprofesszor nyaralója 1897-ben épült, jelenleg a Petőfi sétány 4. számú épület.
- 69 Uo. 61.
- 70 A siófoki templomszentelés. = Veszprémi Hirlap, 1904. július 10. 3.
- 71 Szent beszéd, melyet 1904. július 3-án a siófoki templom megáldásakor elmondott: Strausz Antal succentor. Veszprém, 1904. 5., 9. és 10.
- 72 Matyikóné Nagy Éva: Siófok iskolatörténete. = Siófok. Város történeti tanulmányok. 653.; „A Szabó László bácsi apósa volt. A felesége református vallású, kenesei származék. A századforduló táján Siófok egyik leggazdagabb embere. A lánya 1882. körül született, ő kb. 50 év körüli lehetett, amikor az egyházközségnek hitelezett. Ezen az összegben egy házat lehetett építeni.” Ángyán József (Siófok, sz. 1922.) szíves közlése. Siófok 1992. december 1.
- 73 Plébániai Levéltár Siófok. 64/1909. sz.
- 74 „Azt szokták mondani, hogy a nagypapa is segített ledöntögetni a szenteket. Hogy hová lettek, azt nem tudom, de úgy köllött kötéllel lehúzni.” Ángyán József (Siófok, sz. 1922.) szíves közlése. Siófok, 1992. december 3.
- 75 Historia Domus, Balatonszabadi.

- 76 *Wohlmuth Imre* (Dad, 1891. nov. 6. – Siófok, 1962. nov. 11.) római katolikus plébános Siófokon 1925–1952. április 25-én internált Kistarcsán. Előtte Veszprémben szerkesztője a Veszprémi Hirlapnak, megnyitotta az Egyházmegyei Könyvkereskedést és megvásárolta a Wörner-gépet a nyomda részére. Siófokon kifestette *Leszkovszky György*, az Iparművészeti Főiskola tanárával a templomot, 2 fehér márvány mellékoltárt faragtatott *Krasznay Lajos* szobrászművésszel. Balatonszéplakon templomot, Siófok-Tisztviselőtelepen kápolnát épített. Törekipusztán miséző helyet létesített. Siófokon a Széchenyi utcában háromtantermes iskolát építtetett, és a Fő utcai iskolát átépíttette. (A siófoki felekezetek papjai közül egyedül ő nem írja alá a népiskolák államosítási jegyzőkönyvét.) Mindezekhez maga is jelentős anyagi áldozattal járult hozzá. Helyre állíttatta a háború okozta károkat a plébániatemplomon. Vö.: *Matyikóné Nagy Éva*: Siófok iskolatörténete. = Siófok. Várostörténeti tanulmányok. id. m. 643-712.
- 77 *Molnár István*: Siófok templomai. = Veszprémi Hirlap. 1938. július 31. 4.
- 78 *Kőszegi Ferenc* (Siófok, sz. 1901.) Hangfelvétel: 1977. augusztus 23. Kálmán Imre Múzeum, Adattár: 3-88-23.
- 79 *Huchthausen Lajos* kanonok (Nagykanizsa, sz. 1900.) szíves közlése. Balatonkiliti, 1992. január 7.
- 80 Uo. 79.
- 81 *Pintér Károly* (Siófok, sz. 1898.) Hangfelvétel: 1978. október 4. Kálmán Imre Múzeum, Adattár: 3-88-27.
- 82 *Molnár István*: Felszentelték Siófok templomát. = Veszprémi Hirlap. 1938. augusztus 7. 3-4.
- 83 *Matyikó Józsefné* (Siófok, sz. 1925.) szíves közlése. Siófok, 1992. június 19.
- 84 *id. Matyikó Józsefné* (Siófok, sz. 1901.) Hangfelvétel: 1982. augusztus 17.
- 85 *Corpus*. Tiroli mester (?), XVII. sz. Fejét jobbra hajtó, szakállas, töviskoronás Krisztus. Aranyozott ágyékkötő jobboldalon megkötve. Barna haj és szakáll. Döbröcze (Zala m.) melletti országútról szállították a Veszprémi Egyházmegyei Múzeumba, majd onnan restaurálás után Siófokra. Leltári száma: 73.292. Erősen átfestve. A kereszt hiányzott.
- 86 *Matyikó Sebestyén József*: Töreki új temploma. Szent Péter és Szent Pál tiszteletére avatták. = Somogyi Hirlap. 1990. szeptember 8. 6. *Wirth János* siófoki plébános jelenleg a város új templomának felépítésén tevékenykedik, amely *Ripszán János* építész-mérnök tervei szerint a Szépvölgyi út elején lévő ingatlanon fog felépülni. Az új templom 32x15 m külső alapterületű, három hajós, ó-keresztény bazilika stílusú épület lesz, alapköszentelését 1993. november 14-én *dr. Szendi József* veszprémi érsek végezte.
- 87 *Wirth János* főesperes, siófoki plébános (Korpavár, sz. 1931.) szíves közlése. Siófok, 1993. január 24.

JÓZSEF SEBESTYÉN MATYIKÓ: L'HISTOIRE ET L'ÉQUIPEMENT INTÉRIEUR DE L'ÉGLISE CATHOLIQUE DE SIÓFOK

Resume

Voici la première étude historique sur les origines et sur l'histoire mouvementée de l'église catholique de Siófok, basée sur les recherches effectuées par l'auteur dans les Archives autant religieuses que civiles. Grâce aux travaux consciencieux de l'auteur, nous apprenons ainsi que sur l'emplacement de la ville actuelle de Siófok se trouvait jadis un petit village nommé Losta, dont l'antique église était dédiée au souvenir de l'apôtre Pierre.

Lors des invasions de tartares ce village fut rasé et son église détruite.

La ville actuelle – simple village à ses débuts – a hérité son nom de la rivière Sió qui la traverse et qu'on appelait en ces temps Fok. Les premières sources écrites sur son église, consacrées en l'honneur de saint Pierre et saint Paul, datent de 1488. Jusqu'à l'occupation turque, Siófok était siège de doyennée. Les turcs ont construit un petit port pour leur flottille du Lac Balaton dans son voisinage. Avant d'être chassés du pays, ils ont tout détruit, une fois de plus, église et village.

Les survivants de sa population dispersée n'ont pu revenir qu'en 1693. Ils ont reconstruit une petite église, mais en bois.

A partir de 1713, Siófok redevient paroisse et une nouvelle église sera construite en 1739 et dédiée en l'honneur de la Vierge Immaculée.

Au début du XXe siècle, ses plages agréables attirent les vacanciers et devient un centre de vacances et de loisirs. Ses habitants, fidèles aux traditions, renauvent leur église dans un style neo-baroque. Le nouveau sanctuaire, long de 29 m. et large de 10 m sera béni par Mgr Károly, baron Hornig, évêque de Veszprém. Oeuvre de l'architecte Károly Csomay, elle est orientée au Nord et sa nef prend la forme de la Sainte Croix.

L'auteur, en vrai historien, nous présente les origines, la destruction, la reconstruction, l'agrandissement et l'embellissement de ce sanctuaire pas à pas, en précisant à chaque étape l'enrichissement successif de sa décoration intérieure.

En se conformant aux recommandations du Concile Vatican II, son sanctuaire subit les dernières transformations en 1980 afin d'obtenir une plus efficace adaptation aux activités liturgiques.

Un tel attachement de ses fidèles ne pouvait pas laisser insensible la municipalité dynamique préposée aux destinées de la ville: elle a entrepris un embellissement heureux de son environnement; ce qui souligne encore mieux la place de ce petit sanctuaire dans la cité en nous rappelant son rôle de témoin des temps anciens et de signe visible de la vitalité de la foi des hommes du présent.

JÓZSEF SEBESTYÉN MATYIKÓ: DIE GESCHICHTE UND DIE EINRICHTUNG DER SIÓFOKER RÖMISCH-KATHOLISCHEN KIRCHE

Zusammenfassung

Die Abhandlung übernimmt als die erste die Geschichte der Siófoker Kirche aufzudecken. Der Verfasser zeigt mit Anwendung archivarischer Quellenwerke vor, daß auf dem Gebiet von Siófok ein Dorf, namens Losta, mit der auf die Ehre des Heiligen Peter geweihten Kirche stand.

Dieses Dorf ging in der Zeit des Tatarenzuges zugrunde. Das neue Dorf nahm den alten Namen „Fok“ auf. Über seine Pfarre und über seine Peter-Paul Kirche gibt es eine geschriebene Angabe aus dem Jahre 1488. Bis die türkische Eroberung war das Dorf der Sitz eines Dechantbezirkes. Die Türken, deren Plattenseer Flotte hier stationierte, haben es wieder vernichtet. Die zurückkommenden Urahbewohner und das Vespriemer Kapitel haben es bevölkert. Das Kapitel liess im Jahre 1693 eine kleine Holzkirche für die Ansiedler auf der Stelle der mittelalterlicher Kirche bauen. Die Pfarre wurde im Jahre 1713 hergestellt. Die Barockpfarrkirche wurde im Jahre 1739 auf die Ehre der Makellosen Empfängnis der Heiligen Jungfrau aufgebaut. Der schnell wachsende Badeort bekam im Jahre 1903 eine größere neoromanische Kirche, die im Jahre 1904 von dem Vespriemer Bischof, von dem Baron Karl Hornig geweiht wurde.

Die Maße der Kirche: ihre Länge ist 29 m, ihre Breite 10 m. Das Sanktuarium geht nach Norden, der Haupteingang geht auf die Hauptstraße. Der Grund zeigt ein lateinisches Kreuz. Der Bauausführende und der Konstrukteur war Karl Csomay ein Vespriemer Architekt.

Der Verfasser verfolgt mit sorgfältiger Genauigkeit, auf Grund eigener Sammlung, die Wandlungen und die Erweiterung der Einrichtung der Kirche.

Das Sanktuarium der Siófoker Kirche wurde auf Grund der Anordnungen der II. Vatikaner Synode im Jahre 1980. umgebildet.

Die Arbeit, welche auf Grund einer Quellennachforschung beruht, ist eine vertiefte Übersicht der Geschichte der Siófoker römisch-katholischen Kirche.

Durch eine großzügige Ordnung der Umgebung der Kirche gelingt endlich das Gebäude zu einen entsprechenden Milieu zu bringen. Die Ordnung des Gebietes setzt auf eine würdige Stelle, in das wirkliche Zentrum unserer Stadt die Kirche, welche auf dem alten Kirchengebiet gebaut, so vielmals erneuert, wiederaufgebaut und umgebaut wurde.